

Sémi összehasonlító nyelvészet

BMA-HEBD-303

Biró Tamás

2. Az afroázsiai család és a sémi nyelvek áttekintése.

2016. február 17.

Első házi feladat: a máltai nyelv

Máltai —megjegyzések a házi feladatok ürügyén

- Összevetik „a” héberrel – melyikkel? Olvassák újra úgy, hogy ezt a kérdést teszik fel.
- Összevetik az arabbal – miért „az” arabbal (klasszikus arabbal)?
A máltai nyelv a magrebi arab dialektusokkal rokon (azon belül a középkori szikuló-arab, avagy szicíliai arab nyelv leszármazottja; előbbire a Szicílián élő görög, újlatin és normann lakosság nyelve is hathatott).
- Összevet(hetnék) az olasszal: standard olasz vagy szicíliai olasz?
- Összevet(hetnék) az angollal: standard BrE, avagy dialektus, matróznyelv, stb.?
- Hébert stb. érdemes átírásban közölni, könnyebben összevethető más nyelvekkel.
- A hasonlóságokat gyűjtötték össze: kevésbé a különbségeket.
- A hasonlóságokat gyűjtötték össze: a hasonlóságok lehetséges okaira nem kitérve.
- IE-eredetű igék sémi ragozása.
- Latin eredetű angol szavak olaszosítása (ang. *evaluation* > máltai *evalwazzjoni*, v.ö. olasz *valutazione*).

Névelő a máltai nyelvbe

- „Morfológia tekintetében a máltai nyelv elsősorban sémi jellegzetességeke mutat. Ez alól kivétel a névelő, amely az olasz névelővel egyezik meg.”
- „Az arab nyelvhez hasonlóan használja a határozott névelőt. A máltai nyelvben a sztenderd arab al határozott névelő, ha a szó mássalhangzóval kezdődik, akkor *il* lesz, ha magánhangzóval, *l*.”
- Most melyik?
  - a. Lehetséges érv az egyik eredet mellett: „akárcsak az arabban itt is jellemző, hogy ha a szó *nap betűvel* kezdődik, akkor a határozott névelő l hangja hasonul a szókezdő mássalhangzóhoz, például: *s-sessjonijiet*.”
  - b. 21. század: „többszörös okozat” (*multiple causation*) lehetőségét se vessük el (sőt!). (V.ö. „rendszer szemlélet”, vs. „lineáris okozat”.)

A sémi nyelvcsalád és kontextusa

gyors áttekintés

Az afroázsiai nyelvcsalád, a.k.a. *Afroasiatic language phylum*

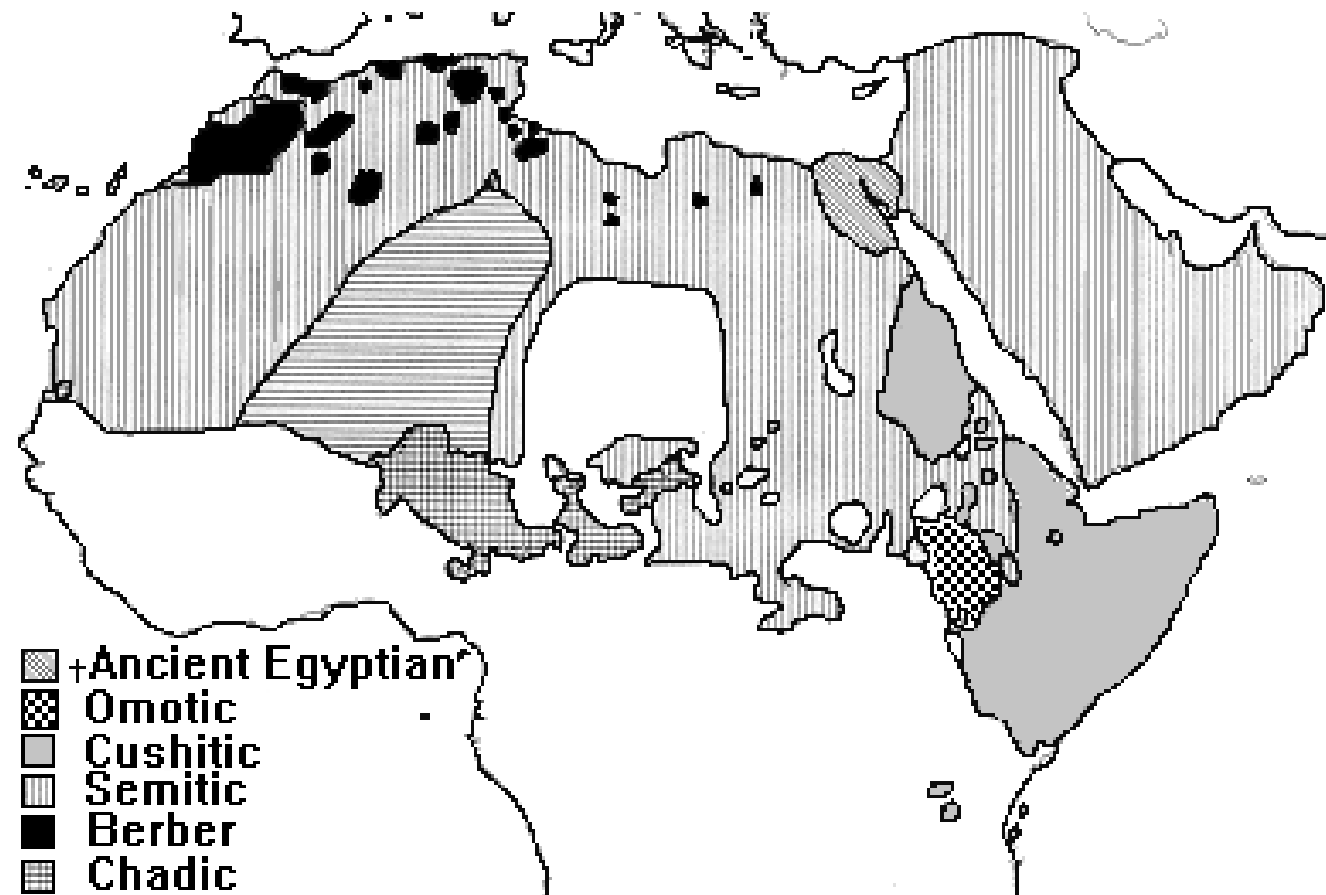
Source: http://alma.matrix.msu.edu/african_languages

Az afroázsiai nyelvcsalád, a.k.a. *Afroasiatic language phylum*

- Sémi nyelvcsalád
- Az egyiptomi nyelv: óegyiptomi => kopt
- Berbero-líbiai nyelvek (Észak-Afrika: Atlasz, Szahara; „líbiai”: ókor)
- Kúsita nyelvek (Kelet-Afrika: Etiópia, stb.)
- Csádi nyelvek (Nyugat-Afrika: pl., *Hausza*.)
- Omói/omotikus nyelvek (DNy-Etiópia)

1950: Joseph Greenberg. A hat ág különböző csoportosításait javasolták egyesek.
Volt-e közös proto-afro-ázsiai ősnyelv? Ha igen, mikor, hol és kik beszélték?

Az afroázsiai nyelvcsalád, a.k.a. *Afroasiatic language phylum*

Source: <http://linguistics.byu.edu/classes/ling450ch/images/aamap.gif>,
Adapted from Bomhard 1984:181.

A sémi nyelvek – „gestalt megközelítés”

- A. L. Schlözer 1781.
- „Ránézésre” (v.ö. Bennett, p. 20)
- Első közelítésben öt-hét nagy csoport:
  - Akkád
  - Arámi (szír, modern, stb. is)
  - Kánaáni (héber, föníciai...)
  - Arab (északarab, tulajdonképpen arab; nabateus, preklasszikus, közép, modern, judeo...)
  - Ókori (feliratos, epigrafikus) délarábiai. Modern délarábiai. Etiópiai sémi (geez, amhara, tigré, tigrinya...)
- Definiálható-e mitől sémi egy sémi nyelv?

Semitic languages (1): Akkadian

Mesopotamia

- Sumerian:

A language isolate.

4th -3rd millennium BCE.

- Akkadian:

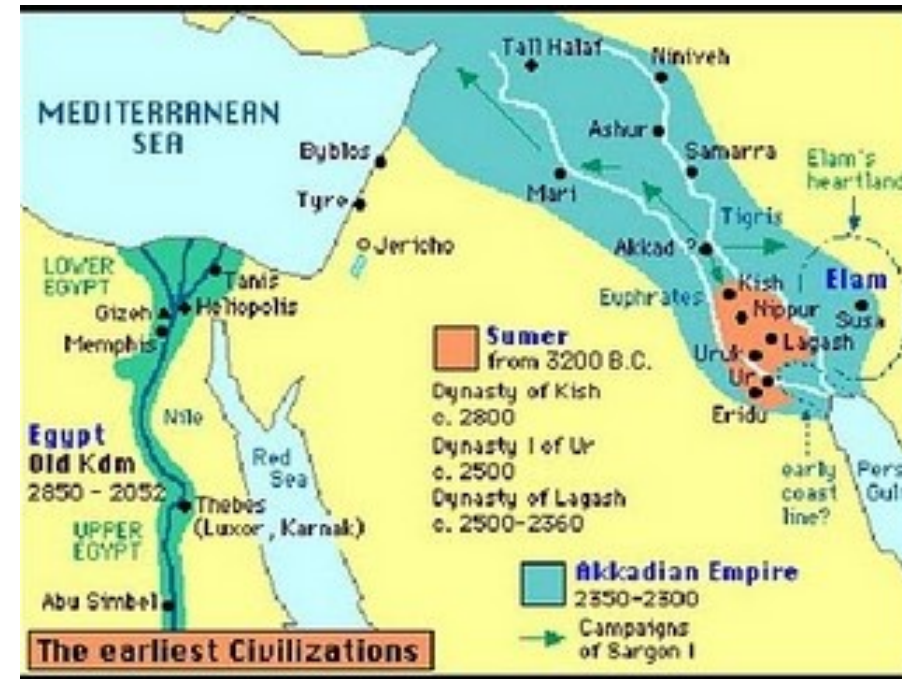
East Semitic language.

Since mid-3rd millennium BCE.

2nd millennium: *lingua franca* of
the Middle East: Mari, Ugarit,
Canaan, Egypt/Tel el-Amarna

Spoken: until mid-1st mill. BCE

Written: until Roman times.

•Source: <http://edanedanan-pentatonic.blogspot.com/2010/11/10-kerajaan-terbesar-dunia-dalam.html>

Semitic languages (1): Akkadian

- Periods and dialects:

2600-1950 BCE	Old Akkadian	
1950 – 1750/1600	Old Assyrian	Old Babylonian
1500/1600 – 1000	Middle Assyrian	Middle Babylonian
1000 BCE – 600 CE	Neo Assyrian	Neo Babylonian
600 BCE – 50 CE	---	Late Babylonian

- Script: cuneiform (wedges)

-Borrowed from Sumerian

-Syllabic + logograms + determinants

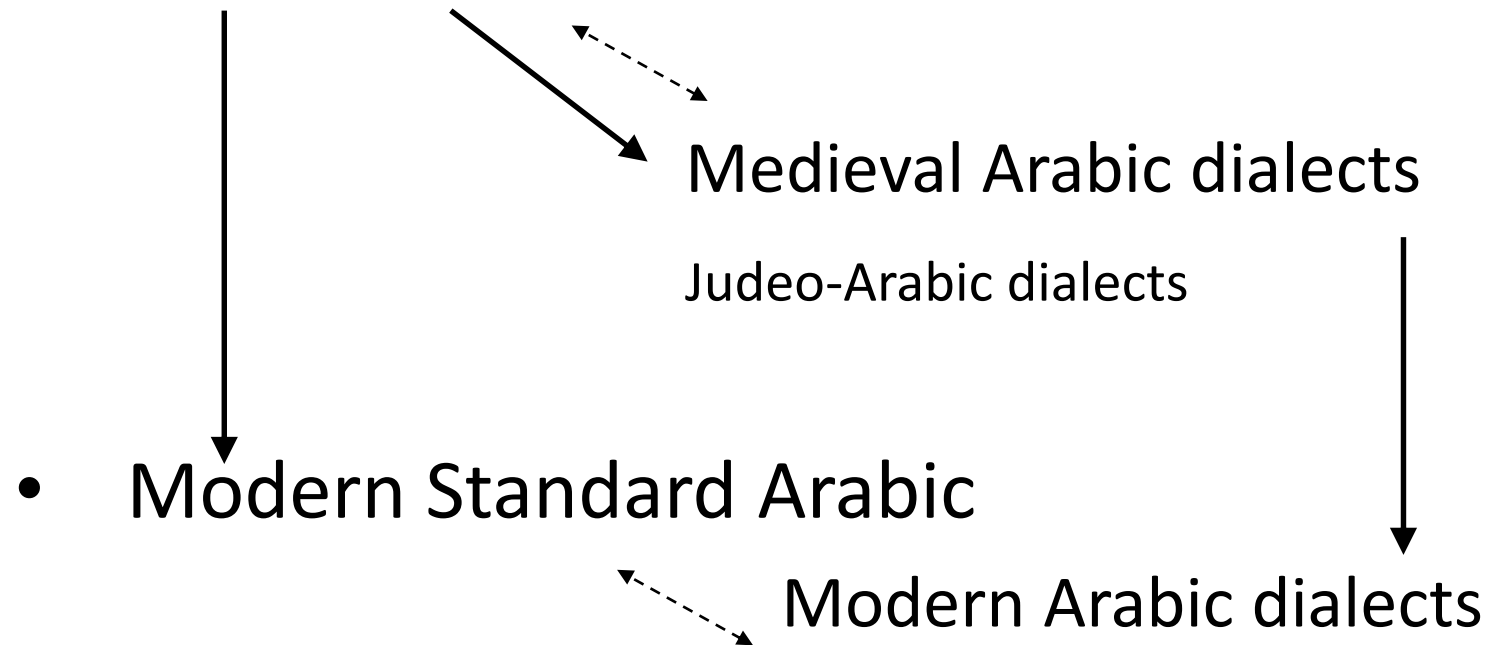
-Polyphonous signs

•Source: <http://www.language-museum.com/encyclopedia/a/akkadian-cuneiform.php>

Semitic languages (2): Arabic

- Pre-Islamic Arabic
- 7th cent. CE: Arabic of Qur'an, Classical Arabic
- Middle Arabic (800-1200)

diglossia!

Semitic languages (3-5): Ethiopian and South-Arabian languages

- Old (Epigraphic) South-Arabian languages:
  - (in Yemen) Sabean, Minaean, Qatabanian, Hadhramautic
- Ethiopian languages:
  - Ge'ez: holy tongue of the Ethiopian Coptic Church(es)
  - Modern Ethiopian Semitic languages: Amharic, Tigre, Tigrinya, and many-many others
- Modern South-Arabian languages (in Yemen & Oman)
  - Mehri, Soqotri, Shehri, Bathari, etc.

http://www.ancientscripts.com/s_arabian.html http://socotra.info/assets/images/new4/letter_300.jpg

Semitic languages (6-7): North-West Semitic

- Ugaritic: 2nd millennium BCE.
- Aramaic: 1st millennium BCE – today
=> Syriac: 1st millennium CE – (today: by Syriac churches)
- Canaanite langs: since 2nd half of the 2nd millennium BCE
  - Tel el-Amarna glosses
  - Phoenician: 1st half of 1st millennium BCE
=> Punic: 1st millennium BCE in Western Mediterranean
  - Hebrew: 1st millennium BCE – today
  - Ammonite, Edomite, Moabite: early 1st millennium BCE

Further Semitic languages:

Amorite (NW-Semitic?), Eblaite (East Semitic?), etc.

A sémi nyelvek
csoportosítása

*(első nekifutás,
még sok lesz!)*

A sémi nyelvek – „gestalt megközelítés”

- A. L. Schlözer 1781.
- „Ránézésre” (v.ö. Bennett, p. 20)
- Első közelítésben öt-hét nagy csoport:
  - Akkád
  - Arámi (szír, modern, stb. is)
  - Kánaáni (héber, föníciai...)
  - Arab (északarab, tulajdonképpen arab; nabateus, preklasszikus, közép, modern, judeo...)
  - Ókori (feliratos, epigrafikus) délarábiai. Modern délarábiai. Etiópiai sémi (geez, amhara, tigré, tigrinya...)
- Definiálható-e mitől sémi egy sémi nyelv?

A sémi nyelvek: alcsoportok?

Legelső megközelítés:

Keleti sémi: akkád (és eblai)

Nyugati sémi:

Északnyugati sémi:

ugariti, arámi, kánaáni

Arab

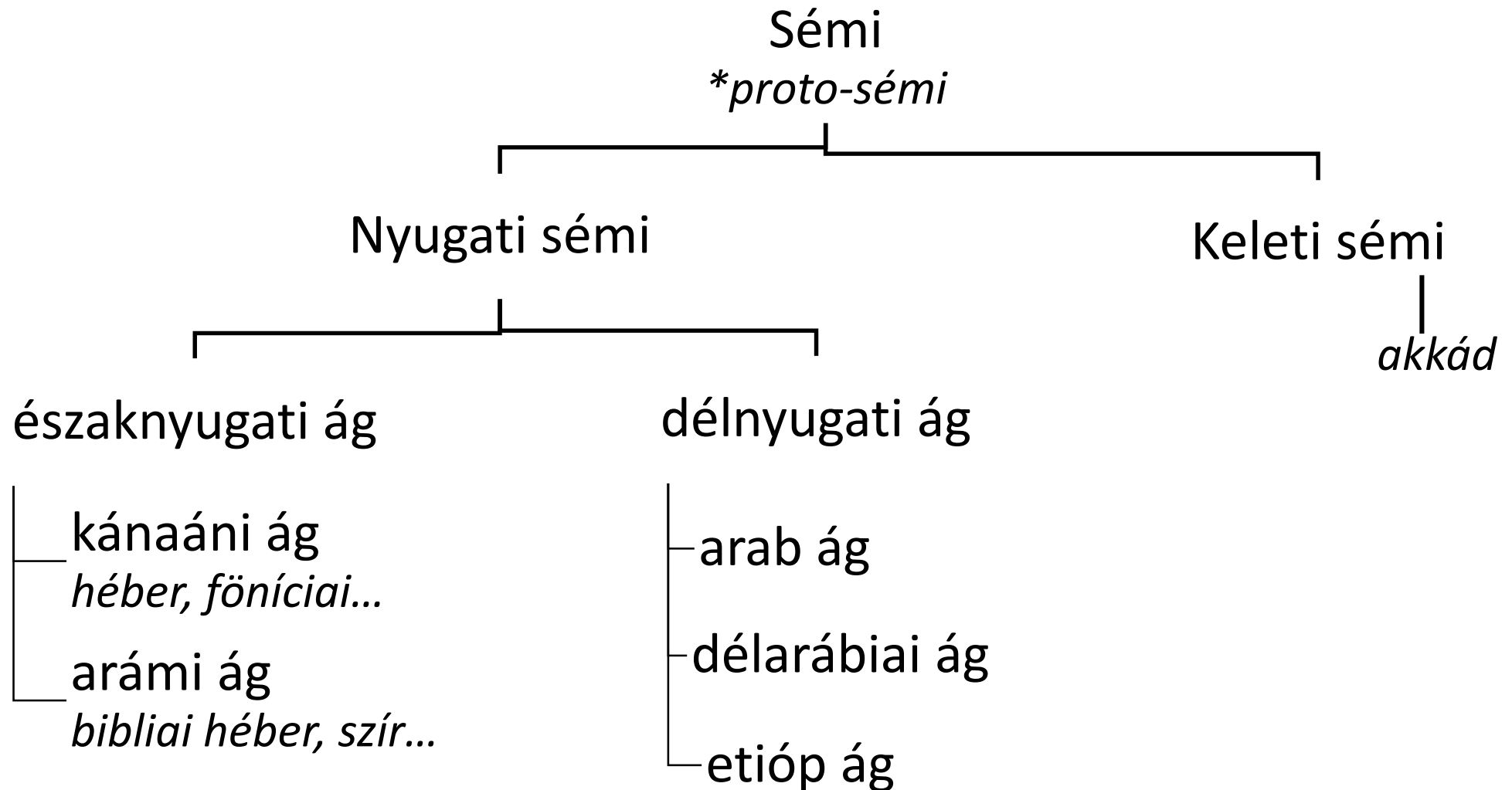
Déli sémi:

Modern délarab, epigrafikus délarab,
etiópiai sémi nyelvek (geez; amhara, tigré, tigrinya...)

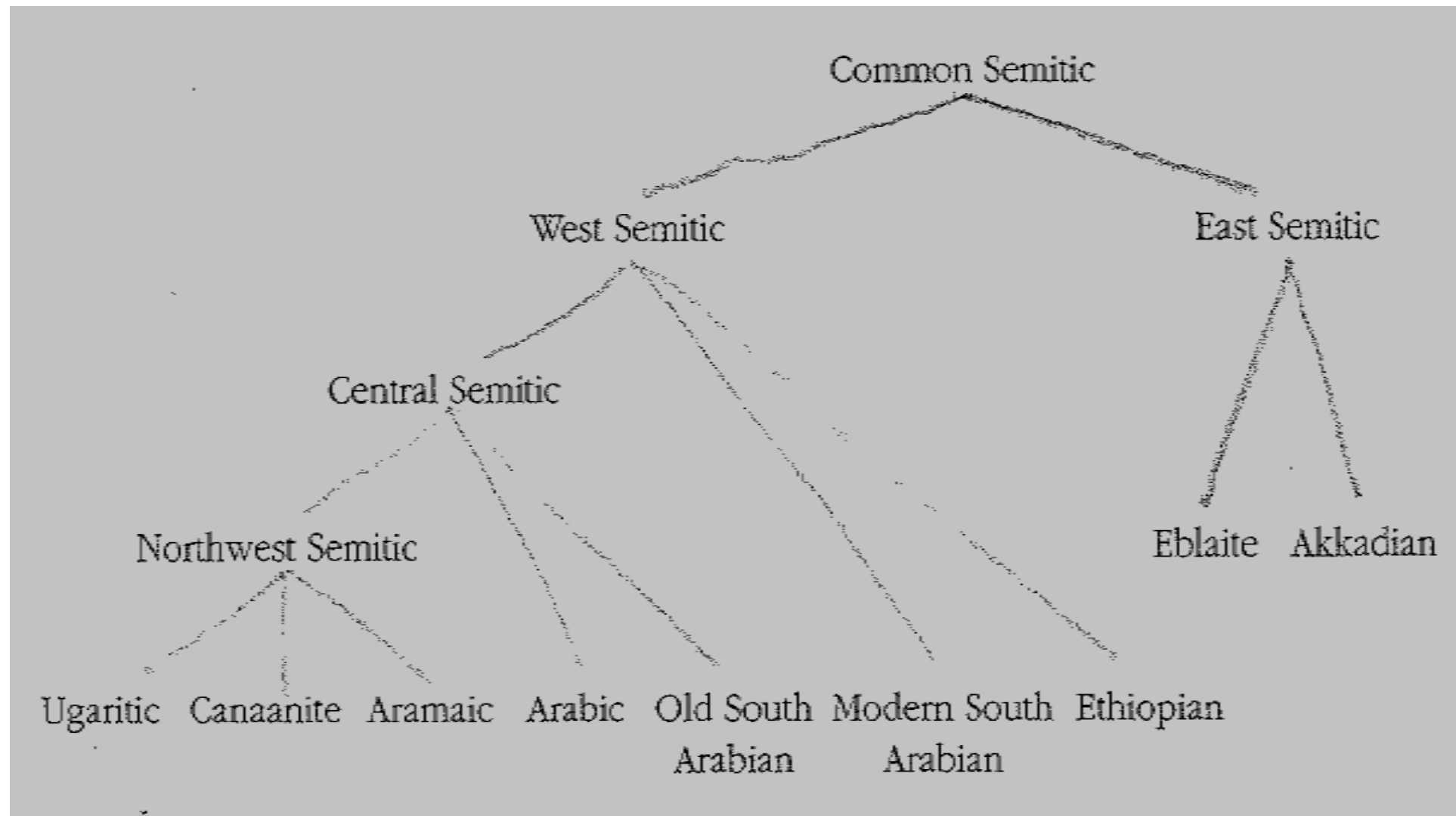
- *Akkád és nyugati sémi nyelvek különválasztása elég egyértelmű.*
- *Északnyugati „tömb”: kánaáni nyelvek + arámi elég egyértelmű.*
- *Eblai besorolása kétséges sokáig.*
- *Déli (délnyugati) sémi nyelvek csoportja: a közelmúltig elfogadott volt, de...*
- *Arab besorolása: visszatérünk rá!*

Sémi nyelvek családfája:

régi, ma már nem elfogadott, elsősorban földrajzi alapú felosztás

Nyelvcsalád és családfa (kb. standard verzió)

Néhány izoglossza

(Hetzron nyomán)

	Akkád (stativ)	Klasszikus arab	(Tiberiasi) Héber	Arámi (bibliai)	Geez		
Szuffix konjugáció							
Sg. 1c.	-āku	-tu	-tī	-et	-kū		
Sg. 2m.	-āta	-ta	-tā	-t(ā)	-ka		
Sg. 2f.	-āti	-ti	-t	-tī	-kī		
Sg. 3m.	∅	-a	∅	∅	-a		
Sg. 3f.	-at	-at	-ā	-at	-at		
Prefix konjugáció							
Pl. 2f	t – ā	ta – na	ti – nā	t – ān	tə – ā		
Pl. 3f	i – ā	ya – na	ti – nā	y – ān	yə – ā		

(Hetzron 1976: „principle of archaic heterogeneity”, „principle of shared morpholexical innovation”)

Családfa

	arab	arámi	héber	ugariti	akkád	geez
* <i>ā</i> >	<i>ā</i>	<i>ā</i>	<i>ō</i>	<i>ā</i>	<i>ā</i>	<i>ā / a</i>
* <i>t̄</i> >	<i>t̄</i>	<i>t</i>	<i>š</i>	<i>t̄</i>	<i>š</i>	<i>š / s</i>
főnévragozás	van	nincs	nincs	van	van	nincs
szuffixragozás Sg. 1	<i>-tu</i>	<i>-et</i>	<i>-ti</i>	-T	<i>-āku</i>	<i>-kū</i>
szuffixragozás Sg. 2m	<i>-ti</i>	<i>-t(ā)</i>	<i>-ta</i>	-T	<i>-āta</i>	<i>-ka</i>
szuffixragozás Sg. 2f	<i>-ta</i>	<i>-tī</i>	<i>-t</i>	-T	<i>-āti</i>	<i>-kī</i>
határozott főnév	<i>al-</i>	<i>-ā</i>	<i>ha-</i>	∅	∅	∅?
Tört többes szám	van	nincs (?)	nincs (?)	nincs (?)	nincs (?)	van

- Hasonló nyelvek közelebbi rokonok, de...
- ... a családfa egy történetet is elmesél.

Nyelvcsalád és családfa (kevésbé standard verzió)

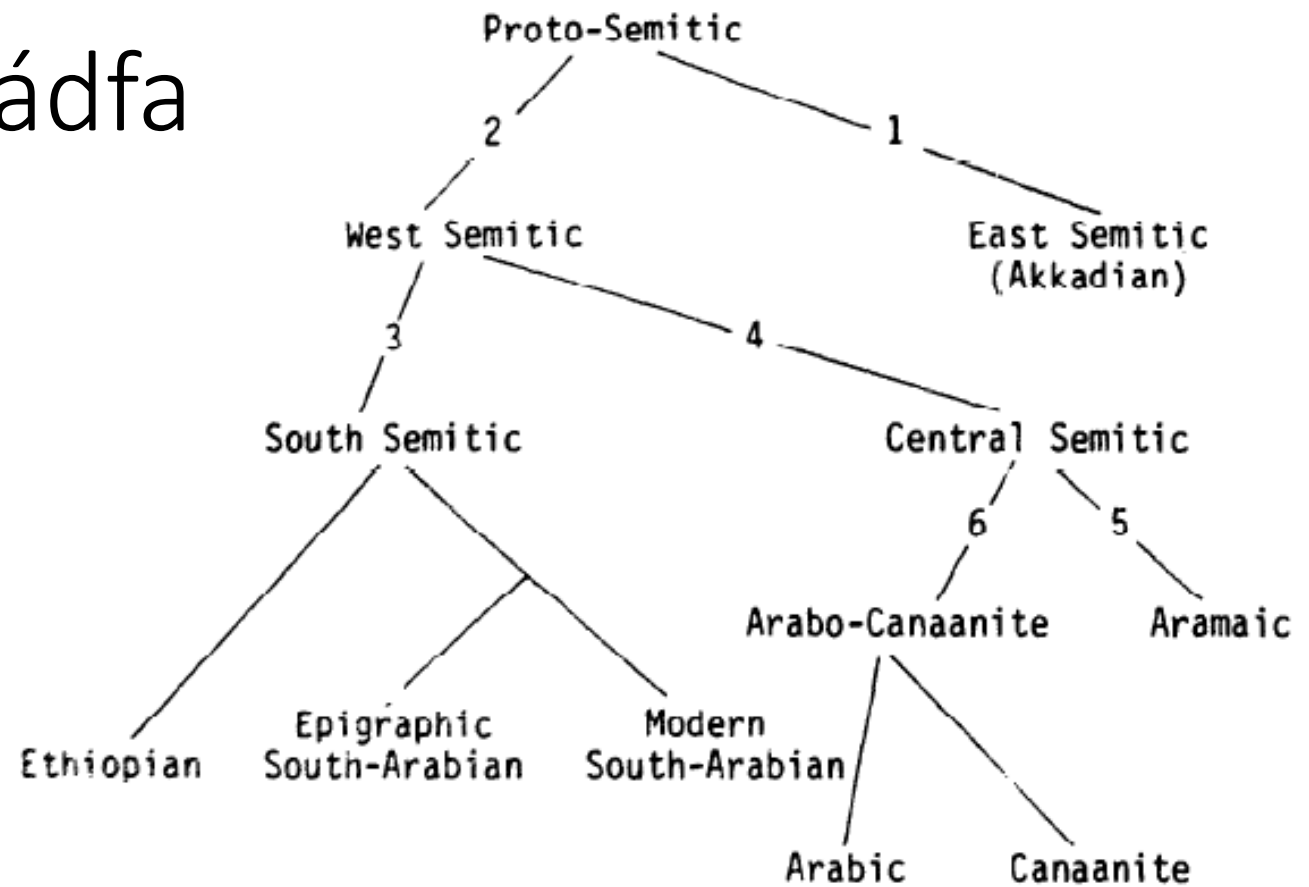

Fig. 2. The genealogical tree of Semitic. 1: Akkadian – archaic in many respects. 2: West-Semitic – innovation: adoption of a suffix-conjugation for the past tense (4.2.2). 3: South-Semitic – innovation: Generalization of *-k-* in the past tense (2.1), generalization of a closed vowel in verbal prefixes (2.2). 4: Central Semitic – innovation: adoption of Jussive *+u* for the nonpast (4.2.3), generalization of *-t-* in the past tense (2.1), generalization of the same vowel for verbal prefixes in one verb (2.2). 5: Aramoic – archaic feminine plural (4.1). 6: Arabo-Canaanite – innovation: adoption of *-na* as a feminine plural ending in verbs (4.1).

Robert Hetzron: Two principles of genetic reconstruction. *Lingua* 38.2 (1976): 89-108.

Családfamodell (előzetes)

- Szinkrón nyelvészet: a nyelv állapota adott időpontban
családfa = tipológia, csoportosítás, a hasonlóság mértéke alapján
- Diakrón nyelvészet: a nyelv változása időben
családfa = narratíva a nyelvek fokozatos differenciálódásáról:
ágak szétválása egy hipotetikus közös ősből kiindulva.
- Történeti-összehasonlító nyelvészet: mi a legplauzibilisebb narratíva?
- Fontos: a nyelvek története $\neq$ a nyelvet beszélő népek történetével,
vagy a nyelvet beszélő nép kultúrájának, stb. a történetével!

Házi feladat

Következő órára: olvasandó + házi feladat

1. Olvasandó: Kálmán–Trón, 86–104 („Fonetika és fonológia”)
Bennett 19–33 (Parts 2-3)

Készítsenek listát az elírásokról, nyomdahibákról.

2. Készítsünk családfát!

- Néhány fiktív nyelv néhány tulajdonsága a következő táblázatban:
<http://birot.web.elte.hu/courses/2016-semi/hf2.pdf> (valamint a következő dián)
- Készítse el ezeknek a nyelveknek a családfáját.
- Több megoldás lehetséges. Érveljen a megoldása mellett.
- Emailben: biro.tamas@btk.elte.hu.
- Határidő: kedd dél (12:00).

Nyelv	Nemek száma	Főnév- ragozás	Névelő elől/hátul	Dualis	Igei személyragozás	Van létige	eredeti *k >	eredeti *p >	eredeti *t >	Umlaut
<i>A</i>	3	+	–	+	+		<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	+
<i>B</i>	3	+	H	+	+	–	<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	+
<i>C</i>	3	+	H	–	+	–	<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	+
<i>D</i>	3	+	H	–	+	–	<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	+
<i>E</i>	3	–	H	–	–	–	<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	+
<i>F</i>	2-3	–	H	–	–	–	<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	+
<i>G</i>	2	–	H	–	–	–	<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	+
<i>H</i>	2	–	H	–	– (+)	–	<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	+
<i>I</i>	0	–	E	–	– (+)	+	<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	(+)
<i>J</i>	2	–	E	–	+	+	<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	(+)
<i>K</i>	2	(+)	E	–	+	+	<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	–
<i>L</i>	0	–	E	–	–	–	<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	–
<i>M</i>	3	+	E	–	+	+	<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	+
<i>N</i>	3	+	E	–	+	+	<i>k, ch</i>	<i>pf, f, ff</i>	<i>z, s, ts</i>	+
<i>O</i>	3	+	E	–	+	+	<i>k, ch</i>	<i>f, ff</i>	<i>z, s, ts</i>	+

( ) ritkán   + van   – nincs   E elől   H hátul

Viszlát jövő szerdán!